



КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
САЛАМАТТЫК САКОО
МИНИСТРЛИГИ



КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
МЕДАЙМ ТАРМАГЫНДАГЫ
АДИСТЕРДИН АССОЦИАЦИЯСЫ

HAI HEALTH
ACTION
INTERNATIONAL

Стандарттык операциялык процедура:
**БУТ КЕТМЕНИНИН ДИАБЕТ
ООРУСУН АЛДЫН АЛУУ.
БУТ КЕТМЕНИН ТЕКШЕРҮҮ.**

Бекитилди: КР ССМнын № 265 18.03.2025 буйругу

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН САЛАМАТТЫК САКТОО МИНИСТРЛИГИ	
Документтин түрү	Операциялык процедуралардын стандарттары (СОП)
Документтин аталышы:	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу. Бут кетменин текшерүү
Категориясы	Клиникалык
Версия	2
Авторлор	«Медициналык айымдардын ассоциациясы» ЮЖБ
Бекитилди	КР ССМнын № 265 18.03.2025 буйругу
Иштелип чыккан күнү	2025-ж.
Жаңыланган күнү	
Жооптуу адамдын колу	

Бишкек 2025

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

Операциялык процедуралардын стандарты:
**Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу. Бут кетменин
текшерүү**

Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу, бут кетменин текшерүү боюнча стандарттык операциялык процедура (мындан ары - СОП) эл аралык сунуштамалардын жана жергиликтүү ченемдик-методикалык документтердин негизинде иштелип чыккан.

БАГЫТЫ

СОП медайымдык ишти уюштуруу тартибин аныктайт. Аталган СОП көрсөтүлүүчү медициналык кызматтардын сапатын камсыздоо системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат жана бардык адистердин иш-аракеттерин стандартташтырууга жана иш учурунда ката кетирүү тобокелдигин азайтууга багытталган.

АТКАРУУ ҮЧҮН КОЮЛГАН ТАЛАПТАР

СОП милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш, аткарылбай калуусу боюнча жүйөлүү себептер келтирилип, документтештирилип жана КР Саламаттык сактоо министрлиги менен макулдашылуусу зарыл. Зарылчылыгына жараша СОПтор кайрадан каралып чыгып, КР Саламаттык сактоо министрлигинин макулдашуусу боюнча өзгөртүлүшү мүмкүн.

Киришүү

Кандагы кант өлчөмүнүн жогору болуусу нерв учтарынын же (айрым учурларда) кан тамырлардын жабыркоосуна алып келет. Адам басып жүргөндө дененин башка бөлүктөрүнө караганда буттарга көбүрөөк күч келгендиктен бул процесс буттун таманында тезирээк жүрөт. Ошондой эле нерв учтарынын жабыркоосу оору сезимин басаңдатып сала тургандыктан тамандагы жаракаттар узак убакыт бою байкалбай жүрө бериши мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

Сезгичтик төмөндөгөндүгүнө байланыштуу буттарда жарааттар пайда болот, себеби:

- бут кийим кичине тарыраак болуп жаткандыгы байкалбайт,
- бут кийимге башка бир нерсе кирип кеткендиги байкалбайт,
- тырмактарды алып жатканда терини жабыркатып алуубуз ыктымал,
- бут кийим бутубузду кысып жаткандыгы байкалбайт,
- же буттарыбыз жоруп кеткендиги жана башка ушул өңдүү көйгөйлөр пайда болгондугун байкабайбыз.

– Эгерде теринин жабыркаган бөлүгү бир нече күн бою айыкпаса, анда ал өнөкөт жарага, жараатка айлануусу ыктымал, бул – буттагы гангренынын өөрчүсүнө жана башкар өтүшүп кетүүлөргө (флегмон, остеомиелит) алып келет. Айыкпас жаралар, жарааттар жана алар боюнча өтүшүп кетүүлөрдү диабеттик бут кетменинин синдрому деп аталат.

Мунун алдын алуу үчүн атайын эрежелерди дыкат сактоо зарыл.

Бут тамандарын күн сайын текшерип туру аталган эрежелердин бири болуп саналат жана көйгөйлөрдү баштапкы баскычында, башкача айтканда олуттуу жабыркоолор орун ала электе аныктоого мүмкүнчүлүк берет.

Жабдылышы:

Стерилизацияланган мээлейлер; антисептик, жеке коргонуу каражаттары (ЖКК), кармоочу туткасы бар 10 г монофиламент (нейлон жип), ТипТерм, неврологиялык ийне, кармоочу туткасы бар 10 г монофиламент (нейлон жип) неврологиялык практикада сезгичтикти текшерүү үчүн пайдаланылат, мисалы, диабеттик нейропатияда. ТипТерм – терикалык сезгичтикти текшерүүчү үчүн колдонулуучу аспап жана ал температураны сезүү жөндөмүн текшерүү үчүн ысытылат же муздатылат. Неврологиялык ийне теринин жана булчуңдардын сезгичтигин диагностикалоо, ошондой эле оору сезгичтигине карата тест өткөрүү үчүн колдонулат.

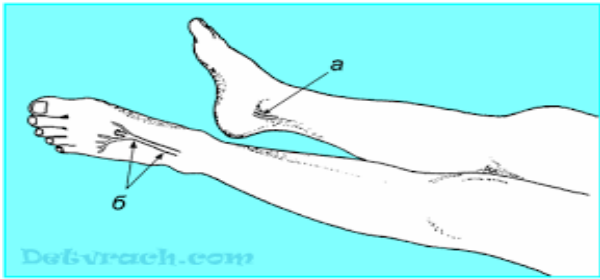
Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

1. Бут кетменинин терисин текшерүү	
Процедурага даярдоо:	1. Бейтаптын келип-кеткенин электрондук медициналык картага каттайт. 2. Зарылчылыгына жараша өзүн бейтапка жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнө тааныштырат. 3. Диабет менен жабыркап жатышкан бейтаптарга бут кетменин күтө билүү канчалык зарыл экендиги тууралуу түшүндүрмө берет; бейтаптын жана анын үй-бүлөсүнүн кырдаалдан чыгуу мүмкүнчүлүгүн, ошондой эле бут кетменин күтө билүү боюнча билим деңгээлинин жетишсиздигин жана кант диабетине байланыштуу буттарга камкордук көрүү боюнча тынчсыздануусун баалайт. 4. Бейтап/үй-бүлөсү пикир алышуу боюнча өзгөчө шарттарды талап кылып жатабы же жокпу аныктайт (мисалы, билимсиздиктен, тилдик тоскоолдуктардан же керендиктен улам); эгерде алар бар болсо анда ал муктаждыктарды канааттандыруу үчүн чараларды кабыл алат. 5. Процедуранын максатын жана жүрүшүн түшүндүрөт. 6. Манипуляция өткөрүүгө бейтаптын макулдугун алат.
Процедуранын жүрүшү:	1. КР медициналык уюмдарынын кызматкерлеринин колун жууп-тазалоо боюнча Методикалык сунуштамаларга ылайык колдорун жууп-тазалайт жана мээлей кийип, спирт менен сүртүп чыгат. 2. Бет кап жана башына калпак киет. 3. Бейтап текшериле турган бөлмөнүн эшигин жаап купуялуулукту камсыздайт. 4. Изилдөө аймагына кыйынчылыксыз жетүү үчүн бейтаптын ыңгайлуу абалды тандап алуусуна (отуруп, же сунулган буттар менен)

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	жардам берет. 5. Эгерде бейтап төшөктө жатса керебетти ыңгайлуу жумушчу бийиктикке чейин көтөрүп алган соң керебеттин аягына отуруп, шейшептерди чечип, чыгарып салыңыздар. 6. Бут кетменин айланта карап, жакшылап текшерүү үчүн бут кийимин жана/же бардык ороп-таңгычтарды чечүүгө жардам берет. 7. Буттардын жана бут кетменинин тери кыртыштарынын түсүнө баа берет, алар дененин калган бөлүгүнүн түсүнө дал келүүсү абзел. 8. Бут кетменинде жабыркоо белгилери байкалбаса, буттарга кантип камкордук көрүү тууралуу бейтапка сунуш берет. 9. Бут кетменин текшерүү учурунда кандайдыр бир өзгөрүүлөрдүн болгондугу байкалса (1-тиркемени караңыз), текшерүүнүн жыйынтыгына ылайык тактиканы тандап алат.
2. Кант диабетинен менен жабыркаган бейтаптардын бут кетмениндеги кан тамырларды изилдөө	
Процедурага даярдоо:	1. Процедуранын максатын жана жүрүшүн түшүндүрөт. 2. Манипуляция өткөрүүгө бейтаптын макулдугун алат.
Процедуранын жүрүшү:	1. Изилдөөлөрдү өткөрүүгө даярдоо үчүн бейтаптын ыңгайлашып отуруусуна (отурууга же буттарды сунуп жатуусуна) жардам берет. 2. Тырмактагы капиллярлардын канга толуп жатканын белгилөө үчүн тырмакты басып, тырмактын түсү кайра калыбына келгенге чейинки убакытты белгилейт (адатта 5 секундка чейин) 3. Бут кетмениндеги артерияларды эки жеринен: кызыл ашыктын арткы бетинен жана бут кетменинин ички бетинен пальпациялайт жана

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	артерияларын пульсунун сапатын белгилейт. 4. Карама-каршы бут кетмениндеги кан тамырларды жана капиллярдык кан агымын кайтадан изилдейт. . 5. Бейтапка процедуранын аяктагандыгын айтат жана текшерүүлөрдүн жыйынтыгын жатык тилде түшүндүрөт.
Эскертүү:	1-сүрөт: Бут кетменин артерияларына пальпациялоо өткөрүлүүчү жер: а) артерияны бут кетменинин ички бетинен пальпациялоо б) арткы чоң кызыл ашык артериясын пальпациялоо 
3. Диабет менен жабыркашкан бейтаптардын бут кетмендериндеги сезгичтиктин өзгөрүүсүн изилдөө (тактилдик, температуралык, оору сезгичтик)	
Процедурага даярдоо:	1. Процедуранын максатын жана жүрүшүн түшүндүрөт. 2. Манипуляция өткөрүүгө бейтаптын макулдугун алат.
Процедуранын жүрүшү:	1. Изилдөө жыйынтыгын так баалап алуу үчүн бейтап менен оозеки байланыш түзөт. Тактилдик сезгичтикти изилдөө 2. Нейлон жип (монофиламент) алып, кандай сезим болорун туюндуруу үчүн бейтаптын

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	акырегине тийгизет. 3. Монофиламентти (нейлон жипти) кармооч-кычкач менен кармап, уч жагын баш бармактын башына тийгизет (1-сүрөт). 4. Монофилентти күч менен териге такай кармап ал ийилгиче турат да, бейтаптан “монофиленттин тийип тургандыгын туюп жатасызбы, туйган болсоңуз кайсы жерге тийип турат? (сол/оң бут кетмени)” – деп сурайт. 5. Монофилентти бир эле жерге эки ирет тийгизет, мындай тийүүлөрдүн бири жалган сезим менен коштолот, башкача айтканда монофилентти тийгизишпейт (бир эле жерге жалпысынан үч суроо). 6. Процедура карама-каршы бут кетмениндеги ошол эле аймагында кайталанат. 7. Бут кетменинин дагы эки зонасында манипуляция удаалаш кайталанат: буттун I жана V манжаларынын башатында (сол/оң бут кетмени). 8. Эгерде бейтап 3 жолку тийгизүүлөрдүн экөөнү туйса анда ал сезгичтиктин төмөндөп кеткендигинен жана нейропатиядан кабар бериши ыктымал. Температуралык сезгичтикти изилдөө 1. ТипТерм же t айырмачылыгы бар бирок 2 Со көп эмес предметти (жылуу жана муздак сууга чыланган кебез) пайдаланыңыздар. 2. Териге предметти тийгизишет (оң манжанын баш бөлүгүнө) жана бейтаптан температураны сезип жатканы же сезбей жатканы тууралуу сурашат (оң/сол бут кетмени). 3. Процедура карама-каршы бут кетменинин ошол эле аймагында кайталанат.
--	---

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	4. Бут кетменинин дагы эки зонасында манипуляция удаалаш кайталанат: буттун I жана V манжаларынын башатында (сол/оң бут кетмени). 5. Эгерде бейтап температурадагы айырмачылыкты сезбесе, анда ал нейропатия белгиси. Оору сезгичтигин изилдөө 1. Неврологиялык же стерилизацияланган ийне менен биринчи манжанын учуна (этияттык менен терини жабыркатпай) тийгизиңиз. 2. Бейтаптан ийне сайылып жатканын сезип жатабы же жокпу (ооба/жок), сезип жатса кайсынысында (оң/сол бут кетмени) көбүрөөк сезилип жаткандыгын сураңыз. 3. Ушул эле процедураны бут кетменинин экинчисинде кайталаңыз. 4. Ушундан соң бул манипуляцияны бут кетменинин дагы эки жеринде кайталаңыз: бут кетмендеринин I жана V манжаларынын башталышында (оң/сол бут кетмени). 5. Эгерде бейтап 3 жолку сайгылоонун бирөөнү гана сезген болсо, анда бул сезгичтиктик төмөндөп кеткендигинен жана нейропатиядан кабар берет. 6. Процедуранын аяктагандыгы тууралуу бейтапка кабарлайсыз.
Эскертүү:	2-сүрөт. Монофиламент, Тип Терм, Точкалар/тийгизүү үчүн зоналар

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	
Процедуранын аякташы:	7. Мээлейлерди, колпакты, бет капты чечип, коопсуз топтоп жана утилдештирүү максатында «Б» класстагы медициналык калдыктар үчүн кутуга салат. 8. Колдорду «КР медициналык уюмдардын кызматкерлеринин колдорун жууп-тазалоо боюнча методикалык сунуштамага» ылайык тазалайт. 9. Медициналык документтерди толтурат.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

1-тиркеме. Кант диабети менен жабыркаган бейтаптардын бут кетменинде орун алган төмөндөгүдөй өзгөрүүлөргө байланыштуу медициналык айым тарабынан кабыл алынуучу аракеттердин тактикасы

Бут таманынын терисин текшерүү. Тери кыртышынын абалы жана түсү	
1. Кубакай, кара-көк, атрофикалуу (ичке), согончокто такай байкалуучу жаракалар. Тери түсүнүн асимметриясы (бут кетменинин бири күлгүн түстө жана жылуу, экинчиси кубакай жана муздак)	
Себеби	<u>Диабеттик бут таманы синдромунун ишемиялык формасы Буттагы кан тамырлардын жабыркоосу</u> Глюкозаланан компенсацияланбаган өнөкөт мүнөздөгү жогорку баскычтарында буттагы муундар жабыркап, натыйжада буттар менен катар эле бут кетмениндеги кан айлануунун начарлашына алып келет. <i>Адатта, бейтаптар ооруксунуулардын басып бара жаткан учурларда күчөй тургандыгын, бут кетменинде пайда болгон жарааттардын узак убакыт боюу айыкпай, ал тургай бут манжаларынын же бут кетменинин бир бөлүгүнүн гангренага чейин жетип жаткандыгын айтышат.</i>
Аракеттердин алгоритми:	Бут кетменинин (оң жана сол кетменинин) артерияларындагы пульсацияларды баалоо. Арткы чоң жото жилик (медиалдык кызыл ашыктын аркасында жайгашкан) артериясы жана бут кетменинин ички бетиндеги артерия (бул кетменинин алдыңкы бетинде жайгашкан). Пульсация начар болсо жана бут кетменинин ортосунда пульстук айырма байкалса бейтапты андан ары диагностикалоо үчүн дарыгерге жөнөтүү зарыл.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	Бут кетменине камкордук көрүү боюнча консультация өткөрүү!
2. Теринин кургашы, бут кетменинин ашыкча басым болгон жерлериндеги гиперкератоз (согончоктор, баш бармактын негизги бөлүгү)	
Себеби	Диабеттик бут кетмени синдромунун нейропатикалык формасы. Буттардагы перифериялык нервдердин жабыркоосу. Глюкозаланган компенсацияланбаган өнөкөт мүнөздөгү жогорку баскычтарында буттардагы перифериялык нервдер жабыркайт, натыйжада кан жакшы чуркабай, сезгичтик төмөндөйт. Бейтаптар спецификалык мүнөздөгү оору сезими (сайгылоо, куйкалоо, сенейүү) болуп жатканын, бут кетмендери, манжалар, кызыл ашык муундарынын деформацияланып жаткандыгын айтышат. Ашыкча басым жасалган аймактарда пайда болгон жарааттар негизинен оору сезимин жаратышпайт.
Аракеттердин алгоритми:	Бут кетмениндеги перифериялык сезгичтикти эки тараптуу баалоо (оң жана сол бут кетмени). – ТАКТИЛДИК СЕЗГИЧТИК Бут кетменинин таман бөлүгүн текшерүү үчүн монофиламент (10 г) же катуу жип, ичке таякча колдонуңуздар. Эгерде бейтап 3 жолку тийүүнүн бирөөнү гана сезген болсо, бул невропатиядан кабар берет. Кайсы тарапта сезгичтик төмөн болуп жаткандыгын жазып коюңуздар. – ТЕРМОСЕЗГИЧТИК Дене табындагы өзгөрүүлөргө карата реакцияларды текшерүү үчүн муздак же жылуу сууга малынган кебезди пайдаланыңыздар. Эгерде бейтап дене табындагы айырманы сезбесе, анда

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	бул невропатиядан кабар берет. Кайсы тарапта сезгичтик бузулгандыгын жазып коюңуздар. – Оору сезгичтик Неврологиялык ийненин же кадимки ичке стерилизацияланган ийненин жардамы менен (этияттык менен терини жабыркатпастан) баалоо иштерин өткөрүңүз. Эгерде бейтап 3 жолку тийүүнүн бирөөнү гана сезген болсо, сезгичтик төмөндөп кеткендигин билдирет. Сезгичтик кайсы тарабында төмөндөп кеткендигин жазып коюңуздар. Дарыгерге жөнөтүңүз. Бут кетменине камкордук көрүү боюнча консультация өткөрүү!
--	---

Тырмак ордун текшерүү	
Тырмактык карарышы. Тырмак алдынын кансырашы:	
Себеби 	Бут кийимдин тардыгынан, сезгичтиктин төмөндүгүнөн улам пациент бут кийимдин анча-мынча тар экендигин, же тырмак өтө эле узун же өтө калың болгондугуна байланыштуу кадыресе бут кийимге батпай жаткандыгын байкабай жүрө берет. эгерде тырмакка болгон басым токтобосо, канталоолордун көлөмү чоңоюп отуруп, тырмактын ириндеп кетиши ыктымал. Эгерде тырмак алды ириндебесе, канталоолор дарылоону талап кылбайт. Бирок ошол эле учурда бул тырмактын жабыркап жаткандыгынан, көңүл бурулбаса, аталган манжада диабеттик жара орун алуусу мүмкүн экендигинен кабар берет.
Аракеттердин алгоритми:	Тырмак кандайынча кысылып жаткандыгын аныктоо. Башкача айтканда, бейтаптан акыркы жумаларда кандай бут кийим кийип

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	жүргөндүгүн суроо. Бут кийимди текшерүү: кол менен – бут кийимдин бут манжалары жайгашкан бөлүгүнө бөтөн заттын жок экендигине, картон батекин жардамы менен бут кийимдин эни бут кетменинин энинен кичинекейлик кылбастыгына ынануу. Бут кийимдин бут манжалары орун алчу бөлүгүнүн бийиктигин өлчөө: эгерде ал манжанын калыңдыгынан кичирээк болсо, анда буттун тырмактарына күч келет. Тырмак алдынын канталашына алып келген тар бут кийимди сөзсүз түрдө колдонуудан алып салуу зарыл.
Тырмактын өсүп кетүүсү – бул тырмак учтарынын (бурчтарынын) жумшак тканга кирип кетүүсү. Оору сезимин жаратып, айрым учурларда ириңдөө менен коштолот.	
Себеби	Өз нормасында турган тырмактын бурчтары теринин үстүндө тегиз жатуусу үчүн белгилүү бир өлчөмдөгү узундукта болуусу керек. Эгерде тырмактарды өтө кыскартып, тегеректеп салса (мындай көрүнүштү педикүр жасаган кабинеттерден байкоого болот) – бурчтары этке матырылып кире баштайт. Мындан соң, башкача айтканда манжанын бул аймагында пайда болгон дискомфорттон улам бейтаптар көпчүлүк учурларда бут тырмактарын кыска алууга аракет кыла башташат, канчалык кыскарткан сайын тырмак ошончолук терең кире берет. Ириңдөө, айрым учурларда – чыныгы диабеттик жарага айлануу (бирок бул айрым учурларда гана жана бут кетменине кан начар жүтүргөн бейтаптарда байкалат).
Профилактика	Тырмактарды туура тегиздөө. Тырмак этке кирип баштаган алгачкы мезгилдерде тырмак пластинасынын формасын

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	коррекциялоонун ар кандай методдору пайдаланылат. Аларды тандоо учун ар кыл косметологиялык профилдеги мекемелерге кайрылууга болот. Тырмак бурчу этке терең сүңгүп кирип кеткен учурларда, катуу сезгенүүсүндө – тырмакты хирургиялык жол менен алып салуу сунушталат, мындай аракет жарааттын тез сакайуусун шарттайт.
Тырмактын грибок менен жабыркашы/тырмактын кабатталышы тырмак түсүнүн өзгөрүүсү (күнүрт тартуусу), кабырчыктануусу, ал эми катаал учурларда кабатталышы менен коштолот. Микоз – тырмактардын кабатталуусунун негизги себептеринин бири, албетте өткөн учурларда тырмактын сынышы, каралбай калышы өндүү себептердин дагы болуусу мүмкүн. Ар кыл жагымсыз сезимдер (кычыткы ж.б.) теринин грибоктук жабыркоосуна мүнөздүү көрүнүш. Кант диабети учурунда иммунитеттин начарлашы грибоктордун көбөйүүсүн алып келет.	
Себеби: 	Кабатталып калган тырмак бут кийимге батпай кошумча орунду талап кылат, манжанын кысылып жүрүүсү менен коштолот. Мунун натыйжасында тырмак алды ириндеп, диабеттик жара пайда болот. Эгерде кабатталган тырмак басуу учурунда өйкөй баштаса, мындай жара жакынкы же жанаша жаткан манжада дагы пайда болуусу мүмкүн.
Аракеттердин алгоритми:	Мындай кабатталуунун себебин аныктоо үчүн тырмактан кырылып алынган бөлүккө лаборатордук изилдөө өткөрүлөт. Эгерде грибоктук жабыркоо деген диагноз чыса анда аны сөзсүз дарылоо зарыл. Грибоктук жабыркоолорду кант диабети учурунда деле дарылоого болот (албетте, ал диабети жок адамдардыкына караганда өтө көп машакат менен коштолот), бирок төмөнкүлөрдү талап

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	кылат: а) дарылоо иштеринин квалификациялуу дерматолог тарабынан жүргүзүлүшүн, б) грибокко каршы дары каражаттарын бөлүктүк негизде эле эмес, таблетка түрүндө дагы колдонууну, в) грибоктуң инфекциялардын мүмкүн болгон резервуарларын бейтаптын организмнен сырткары жактарда ликвидациялоо – бут кийимди жана күнүмдүк турмушта колдонулуучу буюмдарды дезинфекциялоо (атайын стерилизациялоочу камералар бар), зарылчылыгына жараша үй-бүлө мүчөлөрүн дарылоо. Эгерде тырмактын кабатталышы грибоктук жабыркоолор менен (же грибокко кары дарылоо иштери кайсы бир себептерден улам жүргүзүлбөй жатса) байланышы жок болсо, калыңдыкты кадыресе абалга жеткирүү үчүн тырмакты такай негизде механикалык түрдө жууп-тазалоо керек. Мындай жууп-тазалоо иштерин өз алдынча аткарууга болот (тырмак үчүн атайын араалар менен күн сайын катары менен бир нече күн боюу тырмактарды 10-15 мүнөт жылтырата сүртүү), же бул өңдүү кызмат көрсөтүүчү жайларга баруу абзел.
Тырмактарды тегиздөө учурунда теринин кесилиши	
Себеби 	КД учурунда мындай көрүнүштөр көп кездешет жана олуттуу коркунучтар менен коштолот. Себеби – диабет көпчүлүк учурларда оору сезимин басып коёт. Мисалы, бейтап тырмагы менен кошо бут терисин бир кичине бөлүгүн кесип алгадыгын сезбейт. Бул өңдүү кесип алуу тобокелдиги көз көрүүсү начар жана ашыкча салмак күткөндүктөн улам ылдый ийиле албаган адамдарда жогору. Көпчүлүк учурларда мындай

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	кесип алуулардын ордунда диабеттик жарачалар пайда болот.
Аракеттердин алгоритми:	Тырмактарды туура тегиздөө, өтө кыска (1 мм узундукта калтырып) кыркып салбоо. Эгерде бейтап тырмагын тегиздей албай жатса, эгерде терисин тилип алса туугандарына кайрылып жардам сурашы же такай бут кетменин профилактикалык жууп-тазалоо кызматынан пайдалануусу керек. Эгерде тырмактарды жууп-тазалап жатып бут терисин жабыркатып алсаңыздар милдеттүү түрдө жараатка эрежелерге ылайык чара көрүңүздөр: микробго каршы аралашма менен жууп-тазалап, стерилизацияланган повязка коюңуздар.
Чоорлор (гиперкератоз)	
Себеби 	Жогорку басым (механикалык жүк) болгон жерлердеги теринин коргонуучу реакциясы. Мындай зоналар адатта бут кетменинин тигил же бул деформацияларынан (каз таман, манжалардын ийрейүүсү), ошондой эле бейтаптын бут кетменине тардык кылган бут кийимден улам пайда болот. Көбүнчө чоорлор таман бетинде, манжалардын үстүндө, кээде манжалардын каптал беттеринде (манжалардын салааларында), манжалардын ички беттеринде пайда болушат. Чоор – теринин коргонуучу реакциясы болгону менен териге карата болгон басымды көбөйтөт жана чоочун тело болуп саналат. Чоор канталап (чоор алдындагы кочкул тактар), андан соң ириндейт да, чоң-чоң жарачаларды пайда кылат.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

Бут кетменинин деформациясы	
Себеби 	Адатта – муундардын, булчуңдардын жана байламталардын, айрым бир учурларда – диабеттин кесепетинен улам сөөктөрдүн сынып кетиши (диабетикалык остеоартропатия). Башкы коркунуч – жогорку басымдан улам бут манжаларынын үстүндө чоор пайда болот да, кийин ал жерлерге ириндеп, диабеттик жаралардын пайда болуусуна шарт түзөт. Мындан сырткары, деформациядан улам тигил же бул муундарга келчү күчтүн ашыкча болуусу артроздун («туздун уюп калуусу») келип чыгуусун, муундардын оорوشун шарттайт.
Аракеттердин алгоритми:	Деформация териге катуу басым жаратпоосу үчүн тигил же бул ортопедиялык каражаттарды тандап алуу зарыл. Бул – атайын ултарылган бут кийимдер жана ортопедиялык батектер, айрым учурларда – ортопедиялык корректор деп аталат (мисалы, бут кетменинин такай күч келүүчү жерлерине кийип жүрүүчү силикон байпакчалар).
Бейтаптын бут кетмине ылайык келбеген бут кийим	
Себеби 	Бут кетменинин туура эмес тандалган бут кийим ичинде кысылышы жана өйкөлүшү теринин жабыркоосуна ылып келип, диабеттик жарачалардын пайда болуусуна шарт түзөт. Бут кетменинин туура эмес тандалган бут кийимдин ичинде кысылышы жана өйкөлүшү жана мунун натыйжасында пайда болгон диабеттик жаралар.

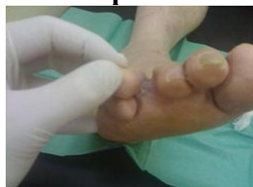
Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

Профилактика 	Бут кийим бут кетменине бир гана көлөмү (узундугу) боюнча эмеч, туурасы (кеңдиги) жана манжалар туштагы бийиктиги боюнча дагы туура келүүсү керек (сүрөт. А, Б, В). Бут кийим даярдалган материал дагы өтө чоң мааниге ээ (бут кийимдин жогору жагы мүмкүн болушунча чоюлчаак болуусу зарыл, булгаарыдан тигилбеген бут кийимдер ар дайым эле муну камсыз кыла албайт).
Аракеттердин алгоритми:	Диабет учурунда сезгичтик басаңдап кете тургандыктан бут кийим тандоодо буттар үчүн жаралган ыңгайлуулукту гана эске албастан бут кетменинин бийиктиги менен бут кийимдин өлчөмүн салыштыруу абзел. Бут кетмени менен бут кийимдин өлчөмүн салыштыруу үчүн бут кетменин картон кагазга коюп, карандаш менен айландыра чийип алуу зарыл (мындай шартта сиз тикенизден тик туруп, ал эми кимдир бирөө карандаш менен айландыра сызуусу абзел). Картонду контуру боюнча кесүү менен сиз бут кетмениңиз менен тең батекке ээ болосуз. Бут кийимди текшерүү үчүн ичине батекти салыңыз: ал бүктөлбөй эркин киргидей болсун. Бут кийим менен бут кетменинин бири-бирине дал келбөөчүлүгүн көрүү үчүн бут кетменин коюп, чийип алган кагазга бут кийимди коюп көрүү керек. Эсиңизде болсун, басып бара жаткан учурларда бут кетмени бир аз узара тургандыктан манжалар менен бут кийимдин башында 1-1,5 см орун калуусу зарыл. Эгерде сиз бул көйгөйлөрдү таап алган болсоңуз туура эмес тандалып алынган бут кийимдин

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	ордуна кандайын тандоо керектиги боюнча дарыгер менен кеңешиңиз.
Бут кийимдеги чоочун предметтер	
Себеби 	Сезгичтиги төмөндөп кеткендиктен диабет менен жабыркаган бейтаптар көпчүлүк учурларда бут кийимге түшүп калган бөтөн буюмдарды байкай беришпейт. Бир караганда мындай болуусу мүмкүн эместей туюлат, бирок бул факт. Сүрөттө бейтаптардын бут кийиминен алынган бөтөн буюм-тайымдардын коллекциясын көрүп жатасыздар. Адатта алар диабеттик жараларды пайда кылат.
Аракеттердин алгоритми:	Кант диабети учурунда бутту коргоо эрежелерин катуу сактоо жана ага ылайык, бут кийим кийген сайын, аларды ичинен кол менен текшерип туруу зарыл. Мындай текшерүү көп убакытты талап кылбайт жана жөн гана адаттка айлануусу керек.
Согончок туштагагы теринин жарылып кетиши	
Себептери 	Согончок туштагы теринин жарылышы жана өзгөчө кабырчыктанып, катталышы. Буттун кабырчыктануусу жылаңаяк басууда (үйдө же көчөдө) же бутту шапалак сымал чапкылап турчу апкыты жок бут кийим кийүүдө күч алат. Тери жаракалары инфекцияланып, диабеттик жарага айланышы мүмкүн.
Аракеттердин алгоритми:	1) күнүнө жок эле дегенде 2-3 ирет крем сүйкөө менен теринин кургашына жол бербөө. Бирок крем манжалардын арасына кирбеши керек (манжалардын ортосу кургак туруусу керек!). Эгерде крем сүйкөлүп жатканына карабай тери

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	кургай турган болсо, анда тез-тез сүйкөө же кремди алмаштыруу (курамында мочевинысы барга) алмаштыруу. Көптөгөн кремдер теринин кургап кетишин алдын алат, бирок курамына мочевина бар кремдер жана «пенькалар» алда канча натыйжалуу. 2) жууп жаткан учурда кабырчыктанып кеткен терини пемза менен жууп-тазалоо. 3) бутунун таманы тез жарылып кетүүчү бейтаптар ар дайым апкыты бар бут кийим кийүүлөрү зарыл (үйдө дагы – үй ичине кийүүчү бут кийимдин бул сыяктуу түрлөрү бар).
Теринин грибок менен жабыркоосу	
Себептери 	Грибок клеткалары менен инфекциялануу. Мындай жабыркоолор терини бүлүндүрүп, диабеттик жаралардын келип чыгуусун шарттайт. Мындан сырткары, бут кетмени грибоктук инфекцияга чалдыккан бейтап үй-бүлөнүн башка мүчөлөрүнө жуктуруусу мүмкүн.
Аракеттердин алгоритми:	Диагноздун тастыктоо үчүн дерматологго баруу абзел. Дарыгер грибоктун бар же жок экендигин аныктоо жана дарылоо чараларын дайындоо үчүн зарылчылыгына жараша текшерүү өткөрөт. Тырмактардын микоз оорусун дарылоодо колдонулуучу грибокко каршы каражаттар таблетка түрүндөгү дары-дармектер менен бирге колдонулганы туура, бирок айрым бир учурларда (манжа араларындагы микоз) эритинди түрүндөгү дары каражаттарын бөлүктүк колдонуу керек. Дарылоо курсу аяктагандан кийин грибоктук жабыркоолордун кайталануусуна жол бербөө үчүн манжа араларын кургак кармоо абзел: буттарды

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

	жуугандан кийин манжа араларын абдан кургактап сүртүү, кенен бут кийим кийүү. Бут манжаларынын ортосу нымдашкан учурларда тальк (бутка себүүчү дары) колдонуу же 1-2 жума бою манжалардын арасына күн сайын марли салып жүрүү абзел. Грибоктук жабыркоолордун кесепетинен эмес, теринин жогорку нымдуулугунан улам манжалардын ортосу ортосу жооруп кетүүсү ыктымал (бут кетменинин жазылыгы, бири-бирине тыкыр жанаша жаткан манжалар, бут кийимдин бут кетменине чапчак болушу). Мындай жабыркоолор грибокко каршы дары каражаттарын талап кылбайт, бирок микоз сыяктуу эле терини жабыркатып, диабеттик жаралардын келип чыгуусун шарттай тургандыктан мындай учурларда сөзсүз түрдө нымдуулукту азайта турчу каражаттарды колдонуу зарыл (тальк, марли чүпүрөк). Манжа ортолорундагы бул өңдүү өзгөрүүлөрдө крем колдонууга болбойт, себеби алар нымдуулукту гана күчөтөт. Баса, манжа ортолорунун жооруп же ылжырап кетиши дал мына ошол кремдерди туура эмес пайдалануунун натыйжасында (крем манжа ортолоруна сүйкөлбөйт!) келип чыгат. Бул өңдүү көйгөйлөрдү алдын алуу үчүн манжалар түшүүчү бөлүктөрү өз-өзүнчө тигилген (кол мээлей сыяктуу) байпак кийүү абзел.
--	--

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги	Стандарттык операциялык процедура: Бут кетменинин диабет оорусун алдын алуу	Беттери: 22
---	---	-------------

Дарыгерге кайсы учурларда шашылыш кайрылуу керек

Дарыгерге шашылыш кайрылуулардын себеби:

- Пайда болгон диабеттик жаралар
- Бут кетмениндеги бардык жарааттар
- Бармактын кара-көк тартуусу. Бирок бул көйгөй тырмактын кара-көк тартуусуна караганда сейрек учурайт.
- Чоор алдынын канталоосу. Мындай шартта чоор алды ириң деп 50% ишеним менен айтууга болот, эгерде дарылоо иштерин туура жүргүзбөсө, ириң бут кетменине жайылып кетүүсү мүмкүн.
- Бут кетменинде капыстан пайда болгон оору сезимдери
- Бут кетменинин бир тараптуу шишимик тартуусу
- Бут кетменинин ички бетинин кызаруусу. Мындай кызаруу манжалардын ортосунда жараат же жараканын бар экендигин жана ал сезгенип баштагандыгынан кабар берет.
- Эгерде бутта жараат эмес, көлөмү жагынан бир кичине тытык же сыйрык орун алса, аны дарылап, бинт менен жабуу зарыл, бирок бул убакытта жабыркаган жери айыкпаса 2-3 күндөн кийин дарыгерге кайрылыңыз.
- жараат табылаар замат аны микробго каршы күйгүзүүчү эритинди менен (мирамистин, хлоргексидин, эң болбосо, перекись водорода) жууп тазалап туруп, стерилизацияланган таңгыч менен таңып кою абзел;
- мазьга чыланып коюлган таңгычтарды жана бактерициддик пластырьларды колдонбонуздар (бул таңгычтардын алдында жараат ылжырап кетүүсү ыктымал);
- дарыгер келгичекти баспай туруу же зарылчылык боюнча гана басуу зарыл;
- бут кетменин жоорутуп жиберген бут кийимди кайта кийүүгө болбойт (эгерде бут кетменинин жабыркашы бут кийим менен байланыштуу болсо).